

A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ-EMLEKKIÁLLÍTÁS.

Kétségtelen, hogy a most folyó képzőművészeti évadnak nemcsak legérdekesebb, hanem kultúrtörténeti szempontból is legjelentősebb eseménye a Múcsarnokban rendezett gróf Klebelsberg-emlékkiállítás. Összegyűjtötték itt a miniszter személyi emlékeit, a működése alatt létesített épületek képeit, az általa megvalósított kultúrintézményeknek bemutatásra alkalmas adatait, a szobrok gipszmintáit, a freskók vázlatait, az ő idejében a múzeumok részére megvásárolt műtárgyakat, a külföldi Collegium Hungaricum-ok működését s ebben a hihetetlen mennyiségű — a Múcsarnok összes termeit sűrűn megtöltő — műtárgyban a szemlélő egy tízéves korszak szinte valószínűtlenül ható kulturális «prosperity»-jének termékeit láthatja.

Nagyszabású együttes, ha a mostani pénzügyi összeomlásból szemlélve, amely hovatovább jobban az egyéni, családi és intézményi katasztrófák, sőt tragédiák beláthatlan sorozatává szövődik, vegyes érzelmeket kelt is. A kultúráért s annak legfőbb, legmesszebbre ellátzó kivirágzásáért: a művészetért való áldozatkészség, amelynek e kiállítás oly beszédes, sok részében oly értékes és maradandó bizonyossága, a legnagyobb mértékben elismerendő, föltéve azonban, hogy nem megy addig a határig, vagy éppen lép túl is ezen, ahol már létérdeket nemcsak érint, hanem meg is nyomorít, vagy éppen elsöpör. Mert ha ezzel nem törődik, akkor már nem a keresztény szellem vezérli, mely az embert tekinti a legnagyobb értéknek, ahogy azt már a görög tragikus költő, Sophokles is hirdette, hanem valami pogány reneszánsz szellem, mely hekatombák felett is csak ragyogni, magát megörökíteni kívánczik. Maradandó, messzibb körökbe is eljutó kultúra csak a biztosított emberlétből, nem pedig annak aláásásából származhatik. Anélkül csak üvegházi növény az egész. A túlméretezést megszenvedni végső fokon maga a művészet is, mikor a kikerülhetetlen bőjt ideje elérkezik. Az bizonyos, hogy most, amikor az állam és a főváros, a művészeteknek az utóbbi időkben jóformán majdnem egyetlen pártfogói, költségvetésükben roppant szerény összegre szorították le a művészet támogatására szánt kiadásait, fájdalmas irigységgel láthatják művészeink, hogy még nem is olyan régen milyen hatalmas pénzüsszeget fordított, ha nem is mindig helyes irányban, a köz a művészetekre.

Mindenesetre nagyon érdekes és fontos következtetéseket lehet művészpolitikai szempontból e tárlat gondos megsemlélése után levonni.

Azt hinné az ember, ha valamely nemzet annyi véres szenvedés után, oly súlyos áldozatok árán, országa nagy részének elvesztésével végre legalább elérí nemzeti önrendelkezését, akkor a legnagyobb erőfeszítéssel, legszedítőbb lendülettel indul rohamra, hogy kultúrájának, művészetének sajátos, egyéni, nemzeti vonásait kifejlessze, hogy azt a magyar művészetet, melynek megalkotása évszázadokig külső befolyások miatt akadályozva volt, végre fölvirágoztassa, magas fokra emelje. S íme, és ez ennek a kiállításnak a legszomorúbb tanulsága, azt látjuk, hogy művészeink és irányítóik legnagyobb része szinte ámulatlan és öntudatlanul dől bele egy idegen kultúra fojtogató karjaiba. Sehol még csak nyomát sem látjuk itt annak a kísérletnek, hogy ősi népművészetünk egyre gyűrűlő emlékeit összegyűjtsék s művészileg földolgozzák. Pedig a nemzeti művészetnek ez az egyetlen alapja és forrása. Voltak és vannak is néprajzi gyűjtések, ezeknél azonban egészen más szempontok érvényesülnek, mint a művészeti irányú gyűjtésnél és főleg a földolgozásnál, alkalmazásnál. Szomorúan látjuk, hogy a környező népek, melyek területeinket elrabolták, a háború után sietve vetették rá magukat a megszállott országrészek népművészetének tanulmányozására és kisajátítására. Azokon a határterületeken, ahol két vagy több nép művészete természetesen hatással volt egymásra, ahol egymás motívumait átvették s saját művészetükbe beolvasztották, mind a saját javukra könyvelték el s gondoskodtak arról, hogy könyvek, folyóiratok, propagandafüzetek útján mindez a művelt világ köztudatába átmenjen. S mi, akik annyira szeretjük kultúrfölényünket hangoztatni, még idáig nagy többségben tudomást sem vettünk idevágó veszteségünkről s ha egyszer ráeszmélünk mulasztásunkra, akkor talán már régen késő lesz. A bemutatott rengeteg mennyiségű épületen, azok díszítésén sehol nyomait sem látjuk a magyarosságra való törekvésnek. Igaz, hogy különösen az építészetben, nemzeti stílust alkotni nem könnyű dolog. Nemzedékek kitaró, szorgalmas, céltudatos munkája szükséges ehhez. Nálunk történtek is, még a háború előtt, ebben az irányban kísérletezések. Főleg a Lechner-féle próbálkozásokra gondolunk. Lechner nagyszabású építkezéseket végzett, de hibás alapon indult el. Ő a nyugati stílusokat keleti, indiai motívumokkal fűszerezte, tehát elkerülte az egyetlen, igazi forrást, a nép művészetét, s így nem is tudott eredményt elérni. Azóta megint megszűnt minden kísérlet a nemzeti stílus terén. Építészaink ismét a történelmi stílusokat melegítik föl, vagy a nyugati nemzetek modern stílustörekvéseit utánozzák. Olyanok, mint a rossz tanuló, kinek félszeme mindig a szomszédja dolgozatán van.

Különösen lehangoló látvány, nézetünk szerint, a Klebelsberg-korszak legnagyobb építészeti alkotása, a szegedi fogadalmi templom körüli épületek. Ez épületek övezte teret a közönség, igen helytelenül, szent Márk-térnek nevezte el. A velencei gyönyörű «szalon»-nal való összehasonlítás sehogy sem állja meg a helyét. Az igazi szent Márk-tér egy gazdag, művészi hajlamú népnek évszázadok hosszú során át fejlődött remeke.

Ha vannak is benne idegen, keletről hozott motívumok, ezeket szervesen beleoltották a sajátjukba. A szegedi tér épületei egy tőlünk teljesen idegen nép stílusát mutatják. Északi germán népek sötét, majdnem fekete téglából épült komor kastélyai jutnak eszünkbe ezek láttán. A középkor mesterséges fölüjítása ez. Néhány év alatt olyan épületeket emeltek, mintha emléküik hosszú évszázadokra nyúlna vissza. Valami mohóságot, lázas építési vágyat érzünk ebben. Egy nagy mult elpusztult, vagy soha meg sem született épületeit akarták odavarázsolni az Alföld szívébe, a tanyavilág közepébe. Valami hamis hang csendül itt lelkünkbe, valami visszásságot valószínűtlenséget érzünk ebben a törekvésben. Csodáljuk azt a szívósságot, azt a kitartást, mellyel az elhúnyt miniszter és tanácsadói alkotásaikat végbevitték, elismerjük, hogy ez épületek tervezője Rerrich Béla, komoly, érett művészlélek volt, de a kritika szava nem hallgathatja el, hogy az épületek stílusa nincs semmi kapcsolatban sem a magyar lélekkel, sem a búaérlelő magyar síkság ragyogó meleg, nyílt hangulatával. Nem hallgathatjuk el, hogy ez épületek egy álközépkor hamis érzését keltik fel bennünk.

Nagyban hozzájárul ehhez az érzéshez az oszlopsor alatt létesült nemzeti pantheon is. Ahelyett, hogy a mai kor embere mai művészi kifejező eszközeivel állítana emléket a mult nagyjainak, úgy tüntetik föl azokat, mintha a maguk idejében készültek volna emléksobraik. Különösen kirívó példája ennek Mátyás király domborműve (*Ohmann Béla* szobra). Valami vidéki rossz középkori kőfaragó mintájára készült ez. Nagy királyunk — talán a bautzeni emlék nyomán — alacsony homlokú, burgonyaorrú, merev halszemeivel tompán előrebámuló durva lovaskatona alakjában van ábrázolva. Csodálatos az ilyen ízlésbeli eltévelyedés megtűrése. Hasonlóképpen bánt el Ohmann Temesvári Pelbárttal is. Ugyan mit fejez ki ez a régi falusi kontárfaragásokra emlékeztető, a pathologia határán járó aszkéta figura abból a Temesvári Pelbártból, aki a maga korának tüzeslelkű, Mátyás királlyal szemben is bátor, nagyszerű papi egyénisége volt, amilyen, mondjuk, a mi kitűnő Butykay páterünk, fénykorában! Ilyen stílusbeli tévedés Körösi Csoma Sándor emléke is. Ez teljes alakú szobor, középkori mintára hanyatt fekszik szarkofágján. Ruhája ráncai párhuzamos kanelurává merevültek, lábain keleti papucsok jelzik, hogy keleten járt. Iskolapéldája ez a hamis archaizmusnak, melybe némi modern ízt akar készítője keverni.

Kiállították a különböző épületek falain elhelyezett freskók terveit is. Ezekből láthatjuk, hogy e téren is nagy megrendelések jutottak a művészeknek. Legjelentősebbek *Dudits Andornak* az új Országos Levéltár és más épületek díszítésére szánt falfestményei. Ezek bemutatott vázlataiból ismét kitűnik, hogy Dudits a monumentális falképek termékeny fantáziájú mestere. Színezése nagyon érdekes, egyéni. A hagyományos freskóstílus művelője *Rakssányi Dezső* a Műgyetem falfestményein. Komoly, érett, nagy tudású művész. De nem dicsérhetjük *Kontuly Bélának* a szegedi

egyetem részére készített képeit. A festő az új művészképzés eredményeit képviseli. Kompozíciója egészen kezdetleges. Alakjai mind nyomorékok testileg, lelkileg egyaránt. Nagyon gyöngék *Vaszary János*nak a sokat emlegetett tihanyi Élettani Intézet számára festett képei. Még ezek közül is kirí «Aquarium» című festménye, amelyen egészen gyermekes módon elképzelt víziállatokat látunk. Sem tudományos, sem művészi szempontból nem állja meg a helyét.

A nagy tömegű építészeti tervekre különösen áll, amit már előbb a magyar nemzeti stílussal kapcsolatban mondtunk. A díszítésekkel túlsúlyolt barokkstílus volt a legdivatosabb az elmúlt tíz év alatt. Többkevesebb ízléssel és hozzáértéssel kezelik ezt a stílust építészeink; különösen jellemzésükhöz nem áll itt tér rendelkezésünkre.

Nevezetes része a kiállításnak a gróf Klebelsberg minisztersége alatt, állami vásárlások útján megszerzett művek bemutatása. Méreteivel a legkiemelkedőbb közülök *Thorma János*nak «Aradi vértanúk» című óriási vászna, a magyar Golgota képe. Megrendítő csoportozatok, teatralitás nélkül. A jelenet tragikumában résztvesz az őszi táj bágyadt, hajnali világítása is, mintegy az egész magyar föld gyászának kifejezéséül.

Benczúr Gyula «Narcisz»-a, a nagy mester egyik remeke. *Munkácsy és Paál László* egy-egy kisebbjelentőségű tanulmánya is érdekes.

Szüle Péter «Bessenyei»-je, amely irodalmi megújódásunk vezérét megindult és elmerengő testtársainak felolvasva ábrázolja (nyilván a bécsi Magyar Kollégium számára készült), lélekből fakadt, kitűnő alkotás, alighanem a legkiválóbb magyar irodalomtörténeti tárgyú kép, tehát abból a fajtából, melyet nálunk *Orlai Petrich Soma* kezdett meg derekasan.

Karlovsky Bertalan «Klebelsberg»-je a kiváló arcképfestőnek nem a legsikerültebb alkotása. Sokkal jobb tőle *Beckernek*, a nemrég elhunyt porosz kultuszminiszternek portrait-ja. *Glatz Oszkár* arcképei gyöngék. A festészetnek ez az ága nem az ő művészi egyéniségének való. De akkor miért ő kapta ezt a sok megbízást, mikor annyi kiváló arcképfestőnk van!

Strobl Alajos arcmasszobrai kiváló jellemzések, mesteri technikával megalkotva. Mai szobrászaink közül nem igen tud egyik sem nyomdokába lépni. *Pásztor János* dekoratív szobrai hatalmas, monumentális alkotások.

A külföldi magyar akadémiáknak, elsősorban a rómainak, működése széles keretek közt került bemutatásra. Az ifjak művészi és tudományos haladását akarják bizonyítani a kiállított művekkel. A sajtóban azt olvashattuk, hogy új magyar művészi stílus van kifejlődőben a külföldi akadémiákon, s ez volna hivatva a magyar nemzeti művészet képviselőjére. Ám, ha minden elfogultság nélkül, komoly művészi szemmel tekintjük meg a jövő magyar művésznemzedék munkásságát, szomorú szívvel látjuk, hogy abban nemzeti vonás egy szikra sincs. Az olasz primitívek át nem értett, léleknélküli utánzása ennek a stílusnak jellemzője. Érdekes részletkérdése ennek a stílusnak perspektívái fölfogása. Azt látjuk, hogy minden épületet, minden architektonikus részletet frontális hely-

zetben ábrázol. Ez annyit jelent, hogy a homloksíkkunkkal párhuzamos síkok valódi (el nem torzult) alakban jelentkeznek, az azokon levő vízszintes elemek (párkányok stb.) a képen is vízszintes vonallal ábrázolhatók. Az e síkokra merőleges egyenesek, tehát azok, amelyeken a tér mélységi méretei mutatkoznak, valamennyien egy pontba, a kép főpontjába futnak össze. Ez az egyszerű szerkesztésen alapuló perspektívikus ábrázolás akkor nagy vívmány volt. Megkötöttségében azonban valami merevséget, szigorúságot adott a képnek, ami az akkori stílus egyik jellemzője. Az akkori művészek ezt az ábrázolási módot azért alkalmazták, mert a perspektíva mértani alapjai még nem voltak föltárva s így a szabad ábrázolás, a térelemek képének tetszőleges helyzetben való szerkesztése sokkal későbbi keletű. Még a nagy tudós Lionardo (Utolsó vacsora) és Raffael is (stanzák) csak a frontális ábrázolást alkalmazták. Az akkori művészek érezték ennek a mértani megkötöttségnek merevségét, de ezen csak úgy tudtak segíteni, hogy a főpontot, melynek a dolog természetéből kifolyólag a kép tengelyében kell lennie, jobbra, vagy balra eltolták. Néha annyira mentek, hogy pl. Dürer egyik metszetén a főpontot a kép keretén kívül helyezte. Fiatal művészeink ennek az ábrázolási módnak csak külsőségeit utánozzák. Megfigyelhetjük, hogy a régi mesterek milyen alapos építészeti tanulmányokat végeztek s milyen szeretettel és gondnal festették meg építészeti részleteiket is. Fiatal utánzóik csak a stílus merevségét adják vissza, de az építészeti részek szerves összefüggését hiába keressük. Az architektura csak önkényes «Beiwerk» náluk. Ez az üres utánzás, ez a meg nem értett, és meg nem emésztett stílusmásolás végig vonul egész munkájukon, a kompozíciótól a megfestésig. De még ha ez a stílustanulmányozás helyes alapon folya is, akkor sem lenne ez a nemzeti művészet problémájának megoldása.

A szobrokról e körben nem sok jót mondhatunk. A természet gondos tanulmányozása helyett modernnek mondott, de már divatjamúlt s java divatján is teljesen értelmetlen, ormótlan alakokat mintáznak.

Sok részlet volna még felsorolható a Klebelsberg-emlékkiállításról. Ez csak fokozhatná annak a gazdagságnak érzékeltetését, mely e tárlaton megnyilvánul. Művészi szempontból azonban ezek már nem jelentősek. Tanulságos volt ez a kiállítás, de a tanulság nem egy tekintetben lehangoló. Mégis el kellett mindezt mondanunk, vezetve attól a meggyőződéstől, hogy a megszokott hízelgő ismertetésnél többet ér az igazmondó, beható bírálat.

Mátrai Vilmos.